

OG'ZAKI NUTQNI O'STIRISHDA ZAMONAVIY METODLAR

Xaitbayeva Nazokat Adilbek qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universitetining o'qituvchilari,

E-mail: nazokatxaitbayeva@bk.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10664603>

Annotatsiya: Ushbu tezisda dars mashg'ulotlarida zamonaviy metodlarni qo'llash orqali ta'im-tarbiya berish yo'llariga doir fikrlar bayon etilgan. Shuningdek, talabalarni o'z yo'nalishini tanlash va mustaqil hayotga tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirishdek mas'uliyatli vazifani bajarishda ularning yaqin ko'makchilardan biriga aylanadi. Shu o'rinda zamonaviy usullarni tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: nutq, og'zaki nutq yozma nutq, metod, innovatsiya, texnologiya.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim jarayoni tashkil etilganda bilim egallashning bir qancha bir-biriga bog'liq bo'lgan bosqichlari mavjuda bo'lib, tayyor bilimlarni o'quvchi ongiga yetkazish, esga olish, esda saqlash, qayta esga tushirish, so'zlab berish, yozma ifodalash kabi holatlarni bilish, tushunish darajalarini ifodalaydi.

Tilshunosligimizda M.S.Ismailov, O.Umarxo'jaeva, N.S.Sayidrahimova hamda G.Iskandarova tomonidan amalga oshirilgan qator tadqiqotlar bu yo'nalishga bo'lgan qiziqishning tobora ortib borayotganligidan dalolat beradi. Ularda asosan nutqining fonetik hamda grammatik xususiyatlari, og'zaki nutq mahsulining paydo bo'lishi va shakllanishi, nutqiy faoliyatda ijtimoiy muhitning ahamiyati, ijtimoiylashuv jarayonida neologizmlarning o'rni bilan bog'liq masalalar lingvistik va sotsiolingvistik nuqtai nazardan talqin qilingan.

Til va til belgilarining tizimi lingvistika, adabiyotshunoslik, antropologiya, dasturlash va psixolingvistika fanlarining tadqiqot obyekti bo'lishi mumkin. Ya'ni mazkur fanlarning umumiy obyekti – turli maqsadlarda va turli vaziyatlarda qo'llaniladigan inson tili va nutqi bo'lishi mumkin¹. A.S.Vigotskiy, A.A.Leontyev, F.A.Soxin, A.M.Shaxnorovich, Ye.I.Negnevitskaya va boshqa olimlar tomonidan yaratilgan qoidalarga tayangan holda R.M.Qodirovaning ilmiy rahbarligi ostida ona tilida va shu bilan birga chet tillardagi nutq ontogenezi qirralarini tadqiq qilish ishlari olib borilmoqda. Jodiy ishlarni (ekspozitsiyalar, insholar) yozishni o'rganish, ayniqsa, dolzarb bo'lib qolmoqda. O'qituvchi talabalarga yozma matnni yaratishda "Hayotiy ehtiyoj" ni his qiladigan sharoitlarni yaratishi kerak. Buni, masalan, yozuv mavzularini yoki ma'lum bir yoshdagi bolalar uchun qiziqarli bo'lgan yozuv janrlarini tanlash orqali amalga oshirish mumkin (masalan, boshlang'ich va o'rta maktablarda siz bolalarni ertak yozishga taklif qilishingiz mumkin). O'qishni o'qitishda o'qituvchilar yozma til ikkinchi darajali simvolizm degan fikrga ishonishadi, shuning uchun siz yozma tilga faqat og'zaki til orqali kirishingiz mumkin.

Nutq jarayonida qanday vositalardan foydalanishni hisobga olib, u og'zaki (belgisi shakl), yozma (grafika shakli) va kinetik (til va jestlar yordamida muloqot qilish) turlarga bo'linadi. Demak, har qanday faoliyatning eng muhim xususiyati uning obyektiv tabiati bo'lib, u nutqda

¹ Белянин В. П. Психоллингвистика. –М., 2004. –С. 8.

atrofdagi voqelik obyektlari, hodisalarining aloqalari va aloqalarini aks ettirish shakli sifatida fikr mavjudligida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, nutq faoliyatining boshlang'ich turlarining asosiy maqsadi, masalan, nutq va yozish, o'z fikrini ifoda etishdir. Talabalarning izlanish faoliyatini yo'lga qo'yish orqali bilim olish jarayonining tadqiqot elementlari bilan uyg'unlashuviga qulay sharoit yaratiladi; har bir talabaning ichki pozitsiyasi, o'quv faoliyati, o'quv va bilish motivlari to'g'ri shakllanishi ta'minlanadi. Eng muhimi, ilmiy bilimlarni shakllantirish va rivojlantirish jarayoni xususida dastlabki ko'nikmalar hosil qilinishiga erishiladi.

References:

1. Ladijenskaya T.A. Bog'langan nutq // Sinfda nutqni rivojlantirish usullari Rus tili. - M., 1980 yil.
2. Leontev A. A. Aloqa psixologiyasi. - Ed 2. - M., 1997 yil.
3. Leontev, A. A. Psixolingvistika asoslari. - M., 2003 yil.
4. Vigotskiy, L. S. Fikrlash va nutq // Sobr. Op .: 6 jildda .-- M., 1982. - T. 2.
5. Gluxov, V. P. Psixolingvistika asoslari. - M., 2005 yil.
6. Luriya A.R. Til va ong. - Ed 2-chi. - Rostov-Donu, 1998 yil.
7. Luriya A. R. Yozuv psixofiziologiyasiga oid insholar. - M., 1950 yil.
8. Tsvetkova L.S. Afaziya va reabilitatsiya mashg'ulotlari. - M., 1988 yil.
9. Elkonin D.B. Talabalarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish // Rivojlanish va ta'lim psixologiyasi bo'yicha o'qishlar. - M., 1978. - T.1.

INNOVATIVE
ACADEMY